

KNIH A DEVÁTÁ

OSVĚDČOVÁNÍ A POTŘEBA PŘÁTELSTVÍ

1. *Udržování přátelství*

Tolik tedy budiž o tom pověděno; jak řečeno, ve všech nerov-
ných přátelstvih úměrnost přátelství vyrovnává a chrání, jako
i v občanském styku dostává se ševci za obuv | odplaty dle její
hodnoty, rovněž i tkalci a všem ostatním. | Tu jest ovšem společ-
né měřítko dáno penězi a na ně se všechno uvádí a jimi se měří;
v lásce jest tomu jinak, kde někdy milovník, na němž náhodou
není nic hodného milování, vyčítá, že jeho převeliká láska není
opětována. | miláček si však často nařiká, že ten, jenž mu dří-
ve všechno slíbil, nic neplní. To bývá tehdy, když jeden milu-
je miláčka pro rozkoš a druhý milovníka pro užitek, a když se
žádnému toho nedostane. Proto se přátelství ruší, když se niko-
mu | nedostane toho, proč se milovali; neboť nemilovali sebe,
nybrž to, co každý měl a co není stále; proto jsou taková i jejich
přátelství. Přátelství však, které se zakládá na mravní povaze,
jesto jest přátelství samo o sobě, jest, opakují, stále. Dochází
však také k roztržkám, když jednomu z přátel se dostane něčeho
jiného, než po čem touží; neboť nedosáhne-li toho, po čem touží,

15 jest to tak, jako kdyby | zcela nic nedostal, jako se například sta-
 lo tomu kitharistovi,* kterému kdosi slibil, že dostane o to víc,
 oč lépe bude hráti; když pak kitharista zrána žádal splnění sli-
 bu, odpověděl mu onen, že zábavou za zábavu má zapláceno.
 20 Kdyby to tedy oba byli chtěli, bylo by to v pořádku; chtěl-li však
 jeden pořítek, druhý peněžitou odměnu, a dosáhl-li jeden toho,
 co chtěl, | druhý nikoli, pak by to nebylo společensiví správné.
 Každý si chce totiž opatřit to, co právě nemá, a za tím účelem
 dá druhému to, co má.

Kdo z nich však má určit hodnotu toho, ten, který napřed
 dává, či ten, který napřed přijímá? Zdá se, že ten, kdo napřed
 dává, přenechává určení druhému. To prý i Protagorás činival;¹¹⁶⁴
 25 | kdykoli totiž něčemu učil, vyzval žáka, aby ocenil to, co si
 myslí, že ví, a tolik od něho bral. V takových věcech se někte-
 rým líbí zásada: „Každému jeho mzdu.“¹¹⁶⁵ Ti však, kdo napřed
 berou peníze, a potom, poněvadž slibili příliš mnoho, nemohou
 30 svému slovu dostáti, propadají zaslouženě výčítkám; | neboť
 neplní toho, co smluvili. Tak si věsti jsou nuceni snad sořstě,
 protože by jim nikdo nedal peníze za to, co vědí. Ti tedy, kdo
 nekonají toho, zač vzali mzdu, zaslouženě propadají výčítkám;
 tam však, kde není smlouvy o práci, není žádné výčítky, jak
 jsme již poznamenali, když jedni sami od sebe napřed dává-
 35 ji – neboť takové jest | přátelství, které se zakládá na ctnosti –,
 avšak odplatu jest třeba dát podle úmyslu druhého – tak to sluší
 příteli i ctnosti; podobně jest tomu i ve filozoických společen-
 stvích; neboť tu se hodnota nedá měřit penězi ani tu nelze dáti
 5 přiměřené cti, ale | snad, jako v poměru k bohům a k rodičům,
 dostáči, učmi-li každý, co může –, když však služba není tohoto
 druhu, nýbrž naděje se odplaty, tu snad jest nejlépe, děje-li se
 10 odplata podle hodnoty tak, že ji oba pokládají za přiměřenou,
 a když se to nestane, jest nejen nutno, | nýbrž i spravedlivou,
 aby ji určil ten, kdo napřed službu přijal. Neboť jestliže dáuce
 dostane tolik, koľik onen měl užítku nebo koľik by byl dal za
 příjemnost, dostane náhradu, která mu od něho přisluší.

Tak se to zřejmě děje i při nákupu a prodeji, někde pak jsou
 i zákony, aby se o dobrovolných smlouvách nepřipouštěly soudní
 pře, ježto prý se ten, kdo v druhého měl důvěru, má s ním srovnat
 tak, | jak se s ním smluvil. Neboť se to pokládá za oprávněnější,
 aby cenu určil ten, komu něco bylo dáno, než aby to činil dáuce.
 Namozte totiž neodhaduje věc stejně majemík a ten, kdo ji chce
 20 nabýt; každý totiž zřejmě vyšší cení své vlastnictví a to, co dává;
 a přece výměna se děje v ceně, jak ji určí ten, | kdo nabývá. Ale tu
 jest zase třeba, aby cenu věci určoval ne dle toho, jak ji cení, když
 ji má, nýbrž dle toho, jak ji cenil dříve, dokud ji neměl.

2. *Odplata podle poměru přátel*

Obtížné jsou také další otázky, má-li například člověk otci
 dávat všechno a ve všem ho poslouchat, nebo má-li člověk
 v nemoci poslouchat svého lékaře a má-li při volbě vojevůd-
 ce dáti svůj hlas odborníkovi ve vojenství; | rovněž, má-li pro-
 25 kazovat službu spíše příteli, či člověku zasloužilému, a má-li
 spíše splácet dobrodince než dávat svému druhu, když oboje
 zároveň není možné.

Není-liž tedy nesnadno takové věci přesně určit? – Neboť jest
 tu mnoho všelijakých rozdíľů podle toho, je-li sporná věc veli-
 30 ká, či malá a je-li přislušně jednání krásné a | lnutné. – Toľik jest
 však nepochybno, že se nemá odplácet všechno stejně. Obvyčej-
 ně jest třeba dobrodini spíše splácet nežli se zavděčovat druhým,
 a jako půjčku jest třeba spíše je vrátit věřiteli než dávat druhu.
 Ale snad tomu tak vždy není, například, má člověk, který byl
 35 vykoupen z rukou loupežníků, vykoupit zase | svého osvobodite-
 le, ať je to kdokoli, a nebyl-li tento | zajat, ale žádá výkupné zpět,
 má mu je vyplatit, či má vykoupit ze zajetí svého otce? Tu se
 zdá, že má vykoupit otce, ano ještě spíše než sama sebe.

Jak tedy právě řečeno, jest obecné pravidlo, že se dluh má
 zaplatit; kdyby však jiný dar převyšoval krásou nebo nutnos-

5 ti, jest se třeba rozhodnout pro tento; | někdy to totiž neodpo-
vidá ani požadavku rovnosti, když se splácí dřívější dobrodi-
ni, kdyby totiž někdo prokázal dobrodiní člověku, jehož zná
jako člověka dobrého, ale tento měl splatit tomu, jehož poklá-
dá za člověka špatného. Ani se nemá vždy zase půjčovat tomu,
kdo půjčil; neboť tento půjčil člověku čestnému, doufáje, že to
10 dostane zpět, kdežto onomu se | od člověka špatného splátky
nelze nadít. Buď jest tomu tak opravdu, a potom hodnota obou
není stejná; není-li tomu tak, ale jeden se tak pouze domnívá,
ani potom se nezdá, že by jeho jednání bylo nezorunné. Jak
tedy již často opakováno, úvaha o citech a skutcích připouští
určení v té míře jako jejich předměty.

Jest tedy nepochybné, že se nemá oplácet každému stejně,
15 | ani svému otci, jako se ani Diovi neobětuje všechno; a ježto
povinnost k rodičům jest jiná než k bratřím, druhům a dobro-
dincům, jest třeba každému prokazovat to, co jest mu vlastní
a přiměřené. A tak si lidé také zjevně počínají; na svatby lidé
20 zvu přibuzné – neboť mají společný rod | a proto i společný
zájem na úkonu –, a z téhož důvodu se domnívají, že také při
pohřbech mají být především přibuzní. Rodičům máme při-
spívat především výživou, a to z povinnosti, a jest krásnější
přispívat v tom původcům svého bytí než sobě samému; rodi-
čům také, jakož i bohům, máme prokazovat čest, ale ne | veš-
kerou, neboť nenáleží táž čest otci a matce, ani čest, která se
25 prokazuje mudrci neb vojevůdci, nýbrž čest, která přísluší otci,
a rovněž matce čest, která přísluší zase jí. Také máme proka-
zovat čest každému staršímu člověku, jak jeho věku přísluší,
před ním vsítavat, ustupovat ze sedadla a podobně. K druhům
30 a bratřím máme projevovat upřímnost a | společenství ve všem.
A u přibuzných, příslušníků byl i spoluobčanů i všech ostat-
ních máme vždy hledět k tomu, abychom jim prokazovali, co
jim náleží, a abychom vše přisuzovali podle toho, co každému
přísluší dle přibuznosti, ctnosti nebo dle ceny, jakou pro nás
má. Určit to u blízkých přibuzných jest snadné, nesnadnější již

u lidí vzdálenějších. Přece však od toho | nesmíme upouštět,
nýbrž musíme to určovat tak, jak jest možno.

3. Podmínky zrušení přátelství

Nesnáž je také v tom, zda smíme, či nesmíme zrušit přátelství
| s lidmi, kteří v něm nesetrvají. Či není na tom nic zvláštního,
když se zruší přátelství s těmi, kteří jsou přáteli pro užitek nebo
pro příjemnost, a když tohoto předpokladu již není? Vždyť byli
přáteli těch věcí; a není-li jich, důvodně již nemluví; ale snad
se vytkne případ, | že někdo, kdo miloval pro užitek nebo pro
příjemnost, tvářil se tak, jako by miloval pro mravní povahu.
Neboť většína neshod, jak jsme řekli hned na začátku, vzniká
mezi přáteli proto, že jejich přátelství opravdu jest jiné, než se
myslí. Když se tedy někdo sám zklame a domnívá se, že jest
milován pro svou povahu, kdežto druhý nic takového nečiní,
ať | dává vnu sám sobě; je-li však zklamán přítelářkou druhé-
ho, pravem to může podvodníku vyčítat, a to více než peně-
zokazům, poněvadž věc, již se zločinnost týká, jest mnohem
vzácnější.

Když však někdo pokládá za dobrého člověka a ten se stane
špatným a takovým se projeví, má ho ještě milovat? Či jest to
nemožné, když ne všechno jest hodno lásky, | nýbrž jen to, co
jest dobré, a když člověka špatného ani nelze milovat jako přite-
le, ani se nemá milovat? Neboť ani nemáme člověka zlého milo-
vat, ani se nemáme špatnému připodobňovat; řekli jsme již, že
stejně k stejnému se rádo druží. Máme tedy přátelství ihned zru-
šit? Či snad ne s každým, nýbrž pouze s těmi, kteří jsou ze své-
špatnosti neuvléčitelní, kdežto těm, kteří jsou schopni nápravy, vy-
tím spíše máme pomáhat, a to více k zúšlechtnění jejich povahy
než v | hmotných poměrech, čím takové jednání jest šlechetněj-
ší a lépe se srovnává s pravým přátelským smyšlením? Ale zdá
se, že ani ten, kdo přátelství zruší, nečiní nic divného. Neboť

nebyl přítelům tomu člověku jako takovému; když se tedy změnil a nemůže ho zachránit, rozlučuje se s ním.

- 25 Kdyby však jeden byl stále stejný a druhý se stával čtost-
nější, a tak o mnoho převyšoval prvního, má mu zůstat dale
přítelem, či to není možno? | Nejlépe to vidíme při velikém
rozdílu obou, jak se to například může utvářet při přátelstevích
z dětství; když totiž jeden zůstal v myšlení dítětem, a druhý
byl již vynikajícím mužem, jak by mohli zůstat přáteli, když
nemají ani stejné záliby, ani radosti a bolů? Ani k sobě navzá-
jem jich mít nebudou a bez | toho přátelství není možné; neboť
30 pak nedovedou spolu žít. O tom jsme již mluvili. Zda se tu tedy
Či má chovat vzpomínku na dřívější obcování a jako mni-
me, že máme vycházet vstříc spíše přátelům než lidem cizím,
35 tak také | má bývalým přátelům pro dřívější přátelství něčeho
poskytovat, nestalo-li se rozloučení pro přílišnou španost?

4. Původ a měřítko přátelství

- 1166e Způsob, jak se láska mezi přáteli projevuje, a znaky, jimiž se
určuje pojem přátelství, zdají se pocházet z chování člověka
k sobě samému.

- 5 Za přítele se totiž pokládá ten, kdo chce a koná skutečně
nebo zdánlivě dobro kvůli druhému, anebo ten, kdo chce, aby
byl a | žil kvůli němu, zrovna jako tomu bývá u matek k dětem
a také u přátel, i když jeden druhého urazil; jini zase pokládají
za přítele toho, kdo s druhým stále obcuje a téhož si žádá. Kdo
s přítelem sdílí bol i radost, a to se zas nejvíce přihází u matek.
Něcím takovým se určuje také pojem přátelství.

- 10 Všechno to jest u člověka čtostného vzhledem k němu
samému, u ostatních lidí potud, pokud se za takové pokládají.
Zdá se, opakují, že měřítkem při všem jest čtost a čtostný
člověk. Neboť takový se srovnává sám se sebou a po téže věci

1 touží z celé své duše. | chce | sám sobě skutečněho i zdánlivého
1 dobra a koná je – neboť člověku dobrému náleží dobro uskuteč-
ňovat –, a to pro sebe; totiž pro rozumovou schopnost, jež, zdá
se, jest vlastním já každého. Také chce žít a být zachován, a to
si přeje nejvíce pro tu schopnost, již myslí; neboť pro člověka
čtostného jeho bytí jest dobrem. Každý člověk | přeje dobra
2 sám sobě a nikdo nechce, aby se stal jiným, takže by všechno
dobře mělo potom to, čím by se stal; neboť i Bůh má již nyní
dobro, ale má je proto, že jest, co jest. Zdá se pak, že každý
člověk jest, nebo alespoň především jest to, co v něm myslí.
3 Takový chce stále s sebou obcovat; neboť jest to zdrojem slas-
ti; vzpomínky na minulé skutky totiž | jsou příjemné a naděje
na budoucí jsou dobré: a takové působí slast. | vědáním ve své
rozumové schopnosti oplyývá. Rmoutí a raduje se nejvíce sám
se sebou; neboť stále totéž jest mu nelibé a libé, a ne hned to,
4 hned ono; neboť lhosti takřka nezná. Ježto tedy čtostný | člo-
věk každou z těch věcí má vzhledem k sobě samému – vždyť
přítel jest druhé já –, tak se zdá, že i přátelství záleží v něčem
5 takovém a že přáteli jsou ti, kteří takové věci mají.

Zanecháme však zatím toho, zda přátelství k sobě samému jest
1 možné, či ne; | přátelstvím se zdá být potud, pokud má dvě nebo
3 více z uvedených věcí, | a přátelství v nejvyšší míře se podobá
1 lásce k sobě samému. Zdá se, že jmenované věci jsou i u pře-
2 mnohých lidí, ačkoli jsou špatní. Zda tedy tito lidé mají na nich
3 účast potud, pokud sami v sobě mají zalíbení a pokládají sebe za
4 hodné? | Jest alespoň zřejmo, že jich nemá žádný člověk špatný
5 a zločinný, ba ani zdání toho. Ale to se týká téměř lidí špatných
1 vůbec; jsou totiž sami v sobě rozduvováni, po něčem baží a něco
2 jiného chtějí, zrovna jako lidé nezdrženliví, neboť před tím, co
3 sami za dobré uznávají, dávají přednost tomu, co je příjemné, ale
4 je | ošklivé; jini opět ze zbabělosti a lenosti opomíjejí konat to,
5 o čem jsou přece přesvědčeni, že by bylo pro ně nejlepší; ti však,
1 kteří se dopustili mnoha mrzých činů, uválí na sebe pro svou
2 španost nenavist, znechutí si život a končí sebevraždou.

Lidé špatní touží po společnosti a utíkají sami před sebou; neboť v osamělosti se rozpomínají na mnohé nemilé věci a zmocňuje se jich úzkost před jinými podobnými, jsou-li však ve společnosti, zapomínají na to. Poněvadž nemají do sebe nic míleho, nemají k sobě ani žádné lásky. Takoví lidé nemají ze sebe ani radosti, ani zármutku; jejich duše jest v rozporu sama se sebou, | jedna její složka pro svou špatnost pocítuje bolest z odříkání, druhá se nad tím raduje, jako rozdvojenou jedna ji vleče sem, druhá tam. A poněvadž není možno, abychom zároveň cítili nelibost a libost, alespoň nakrátko cítí nelibost nad prožitou radostí a raději by chtěli, aby ji nebyli měli; neboť | špatní lidé jsou plni lítosti. Vidíme tedy, že špatný člověk ani sám k sobě nemá přátelského smyšlení, protože nemá do sebe nic hodného lásky. Když tedy takový stav jest nemalým neštěstím, jest potřebí usilovně odjírat špatnosti a snažit se být ctnostným; tak totiž jest možno být přítelem sám sobě, i stát se přítelem druhému.

5. Pojem přízně

30 Přátelství se podobá přízeň, ale přátelstvím není. Neboť přízeň máme také k lidem neznámým a bez jejich vědomí, přátelství nikoli. O tom jsme mluvili již dříve. Ale ani láskou není. Neobsahuje totiž duševního napětí ani touhy, které jsou spojeny s činnou láskou; láska dále vyžaduje zvyklosti, | přízeň jsou v 1167*
35 vzniká také znenadání, například pro zápasníky. | Lidé jsou jim totiž příznivi a přejí jim vítězství, aniž k tomu nějak přispívají; u lidí vzniká znenadání a jest povrchní náklonnost. Tak se zdá, že jest počátkem přátelství, jako radost z pohledu na osobu jest počátkem lásky; neboť někdo se nezamiluje, nenašel-li záliby 5 v pohledu, ale | nemiluje ještě, těšil-se pouze z vnější podoby, nýbrž teprve tehdy, když po nepřítomné osobě touží a žádá si její přítomnost. Tak ani přáteli lidé nemohou být bez před-

chozí přízně, proto však přízeň není ještě přátelstvím; neboť takoví lidé pouze chtějí dobře těm, kterým přejí, ale ničím by jim nepřispěli | a nijak by se pro ně nenamáhali.

Proto v přeneseném významu mohli bychom to nazvat nečinným přátelstvím, které však, trvá-li déle a dospěje-li k zvyklostem, stává se skutečným přátelstvím, ale ne tím, které jest pro užitek nebo pro příjemnost; neboť pro tyto věci přízeň nevzniká. Ten totiž, kdo dohodiní přijal a přijaté dohodiní | splácí svou vděčností, splňuje pouze požadavek spravedlnosti; člověk však, který chce někomu činit dobře, poněvadž doufá, že se mu od něho dostane pomoci, nezdá se přáteli jemu, nýbrž spíše sám sobě, jako ani jeho přítelem není ten, kdo mu pro nějaký zisk ochotně slouží. Vůbec se přízeň získává nějakou ctností a zdátosti, když se někdo někomu zdá | krásný nebo statečný nebo takový nějaký, jak jsme se i nahoře zmínili o zápasnicích.

6. Pojem svornosti

Druhým přátelství se zdá být také svornost; proto nesmí být zaměňována se shodou názorů; neboť tato může být také mezi lidmi, kteří se neznají. Také se nenazývají svornými lidé, kteří spolu souhlasí v nějaké libovolné otázce, | například v otázce o nebeských tělesech – neboť souhlasný názor v těchto otázkách nenaleží k přátelskému smyšlení –, ale říká se, že svorné jsou obce, když mají stejné smyšlení o věcech prospěšných a stejně se rozhodují a jednájí tak, jak se společně usnesly. Jsou tedy svorné ve věcech, které patří k tomu, co se má konat, a to v takových věcech, které jsou důležité a mohou | náležitě oběma nebo všem, tak například, když se v obci všichni usnesou, aby úřady byly obsazeny volbou anebo aby se uzavřel spolek s Lakedaímonjany anebo aby se Pittakos* ujal vlády, když i sám chtěl. Kdykoli však každý sám chce vládnout, jako ti ve *Foini-čankách*,* tehdy začínají různice; neboť být svorný neznamená-